

DE ILLUSTRATOR JAN ROEDE

Alvorens het werk te beschouwen van iemand die – althans voorloopig – voornamelijk de aandacht vraagt voor zijn illustratief werk, doet men goed zich rekenschap te geven van de volstreekte gebondenheid, waaraan de kunst van het illustreren onderhevig is. Niet alleen, dat de kunstenaar in opdracht werkt, niet alleen dat hij met den opzet werkt om „goodwill” te creëren: hem wordt gewoonlijk zelfs geen vrijheid gelaten een eigen standpunt te bepalen. Zijn werk wordt bepaald door de opdracht in den ruimsten zin van het woord, omdat hij als kunstenaar afhankelijk is van de commerciële kwaliteiten van zijn werk: bijna een *contradictio in terminis* in een tijd, waarin de kunst zoo bijna opzettelijk den smaak van het (een) publiek negeert. Het creëren van „goodwill”, zooals ik het noemde, eischt een aparte mentaliteit, een soepelheid van geest zoowel als van technische middelen, die weinig kunstenaars, hoe veelzijdig ook, tot hun beschikking hebben. De moderne reclame-kunst heeft zich ontwikkeld tot een *beroep*, met het „once bitten, twice shy” als Mene Tekel aan de wanden geschreven voor de lieden die zich afhankelijk maken van de grillige onberekenbaarheid, die des publieks is. Dit moge dienen ter verheldering van de invloeden, welke zich op dit werk doen gelden en van de spanningen – van geheel anderen aard dan die der z.g. vrije kunstenaars – onder welke dit werk veelal

Het is hier de verhouding en de gebonden uiterste consequentie; voor mij vast, dat er in dezen, merkwaardig genoeg, geen

tot stand komt. plaats niet om tusschen de vrije kunst in haar quantiteit na te staat het echter

tusschenvorm meer bestaat. Waar men, althans op het gebied der kunst, gaat transigeeren, is het resultaat reeds bij voorbaat veroordeeld: slechts hij die zich òf aan de gebonden òf aan de vrije kunst geheel weet „aan te passen”, heeft kans zijn persoonlijke vorm op te dringen aan het, al of niet zelf gekozen, object. Persoonlijke vorm! Dit is het altijd wederkeerend tooverwoord. Is het creatievermogen niet oppermachtig, is de kristallisering der idee niet onweerstaanbaar, dan zal de toeschouwer zich teleurgesteld afwenden. Want dit is het paradoxale van de situatie: dat het publiek altijd veeleischerder is dan het zelf vermoedt, dat het den kunstenaar niet tot een lager niveau, dan het zijne is, wil dwingen. Het publiek wil omhooggevoerd worden, meegesleept, zoo al niet tot duizelingwekkende hoogten, dan toch tenminste boven het peil van alledag. Daarom is het „zich aanpassen aan het publiek” een omgekeerde waarheid: het publiek eischt ontsloten te worden voor wat het *vermoedt*, omdat het zich niet tevreden stelt met het reeds bekende. Er werd in Amerika eens een enquête gehouden hoe men den verkoop van klokken aantrekkelijk zou moeten maken. Het antwoord luidde: niet verklaren hoe eenvoudig het instrument in elkaar zit, maar hoe gemakkelijk het te bedienen is. Niet het wonder ontraadselen dus, maar de vrees ervoor wegnemen en het vertrouwen daarvoor in de plaats stellen. Dit behoeft de psychologie van het men ziet, zijn het gebied der maar het is niet-lang voor de den illustrator, die met deze problemen dagelijks te

ZAKENMAN EN PRIJSPOLITIEK

*Een wegwijzer voor
het Nederlandsche Bedrijfsleven*

UITGEGEVEN DOOR DEN DIENST VAN
DEN GEMACHTIGDE VOOR DE PRIJZEN

maken heeft. Het bepaalt de sfeer van zijn werk. Hij mag ook nimmer extremist zijn uit den aard zijner gebondenheid; altijd is hij er op uit de synthese te vinden, begrijpelijk te zijn en niet banaal, de artistieke verantwoordelijkheid niet op te offeren aan de commercialiteit van zijn arbeid.

In het werk van den 27-jarigen Haagschen illustrator Jan Roede vindt men deze stellingen grootendeels bevestigd door de practijk. Het is allereerst persoonlijk, – hoewel niet altijd nog voldragen – het heeft de zwierige, sierlijke lijn van den veroveraar, maar deze lijn is nimmer losweg neergezet, of erger, neergesmeten. Er is wel degelijk aan gewerkt, met de volharding en de hardnekkigheid van dengeen, die de wijsheid begrepen heeft: dat het vakmanschap een *conditio sine qua non* is. Als ik van Jan Roede „persoonlijk” zeg en „zwierige lijn”, dan bedoel ik daarmee, dat zijn onuitputtelijke fantasie en vindingrijkheid in staat is in een eigen vorm uit te kristalliseeren. Roede heeft de *humor*, dikwijls de *ironie*, – die echter zelden of nooit naar het sarcasme neigt en zelfs een voor hem typeerend „ongevaarlijk” karakter heeft, – in zijn devies geschreven. Daarom heeft zijn werk dien wonderlijken lichten toon, soms haast den toon van een modern sprookje, ondanks de merkbare doorwerktheid. Hij heeft een groote bewondering voor Renoir, die schilderde „zonder tranen”, en dit wars-zijn van sentimentaliteit komt bij hem tot uitdrukking in een drang naar beheersching en fijne stilering. Zijn humor is geworteld in een overmaat van fantasie en speelschheid die zich kan uitleven in de „vondst”, niet door geestige onderschriften doch in de teekening, in de voorstelling zelve. Dat hij zich sinds

enkele jaren gepassioneerd bezig houdt met de schilderkunst, heeft voor zijn technisch kunnen een speciale beteekenis. De in het schilderen met veel moeite en onafaatbaar zoeken bereikte techniek kan hij als verworvenheid toepassen in zijn illustratief werk en dit geeft zijn creatief vermogen een grootere ruimte dan het geval zou zijn wanneer hij ook in dit werk nog veelvuldig moest experimenteren. Dit maakt het mogelijk, dat hij principieel

kan *uitgaan van de opdracht* en niet van zijn eigen, vooropgesteld, kunnen. Deze werkwijze kenmerkt den serieuzen kunstenaar, die voor de eenvoudigste teekening, als het moet, tien voorschetsen maakt. Dat zijn werk niettemin dien achteloozen indruk van zwierigheid uitmaakt, pleit voor zijn vormgeving, het resultaat van een jarenlange en degelijke studie van het figuurteekenen. Het gevaar is echter niet denkbeeldig, dat hij boven zijn krachten gaat; dan heeft zijn kunnen de mogelijkheid van de opdracht nog niet bereikt, de frischheid van het oorspronkelijk ontwerp heeft ingeboet, maar de intentie wordt altijd verwezenlijkt

en de techniek gaat bij elke teekening vooruit. Roede heeft teveel zelfcritiek om zichzelf een stap achteruit te veroorlooven, de indruk van gemakkelijheid, die zijn werk zoo licht doet veronderstellen, is altijd het resultaat van de hooge opvatting van vakmanschap, die hij er op na houdt.

Bezien wij de affiche „Voor het Kind”, dan valt allereerst het met smaak en geestig gestileerde kinderfiguurtje op, dat het zorgvuldig gecomponeerde en in evenwicht gehouden vlak beheerscht. Men zal hier opmerken, dat de technische uitvoering volkomen gelijkwaardig is aan de realisatie van de

idee, in tegenstelling bijvoorbeeld tot sommige affiches, waar de techniek zoozeer overheerscht, dat men de kans loopt zich al te zeer te laten imponeren – dit volgens de theorie, dat nergens meer dan in de kunst der reclame een ongewone (lees: overdonderende) techniek van grooter waarde is dan welke idee ook. De synthese, die Roede bereikt heeft in zijn affiche, heeft sterk illustratieve eigenschappen, hoewel het vaststaat dat hij zijn kracht gezocht heeft in de directe overbrenging van het beeld, en de indirecte, als onbruikbaar voor het doel, heeft afgevoerd. Dit is overigens niet altijd van kracht; men herinnere zich hoe grandioos Cassandre de indirecte overbrenging van de voorstelling heeft toegepast, b.v. in de affiche voor de Shell!

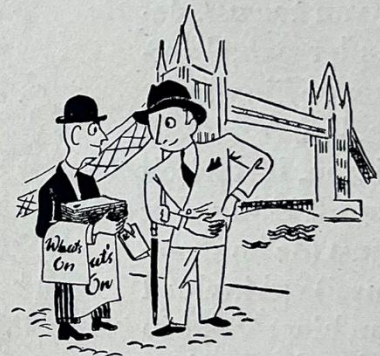
Wat de kleuren betreft, „the poster-painters chieff means of creating effect” zooals Joseph Binder heeft gezegd, kan, aan de hand van de hierbij afgedrukte wijnkaart van Paulez, eveneens opgemerkt worden, dat Roede meer de synthese dan het door extremisme bereikte effect zoekt. Ook hier is weer uitsluitend de vondst het verrassende element! De rustige toon, waarin de harmonie der kleuren bereikt is, geeft de minste kans den toeschouwer af te schrikken, en de affiche is daardoor nog niet onopvallend geworden. Deze harmonie der contrasten, zooals zij genoemd wordt, is in staat spanningen op te wekken, die van edeler aard zijn dan het contrast op zichzelf. Zooals bekend verondersteld mag worden, waren het de impressionnisten, Monet en vooral Seurat, die gebruik maakten van deze „diviseering” der kleurcontrasten, teneinde een directe impressie van natuurlijk licht te geven. Een mozaiek van complementeerende kleuren komt, zooals Binder het zeer juist uitdrukt, in de plaats van de modellering van licht en schaduw. Deze kleurwerking stimuleert de verbeelding van den toeschouwer om zelf de illusie van ruimte te scheppen.

UITGAAN...

JAN ROEDE
1941

In Port Saïd wijst hij U de weg

In Londen koopt U: „What's on”

In Parijs: „La semaine à Paris”

*En hiér koopt U
„DEZE WEEK in Den Haag”*

Het is wel duidelijk, dunkt mij, waarom het principe van het impressionisme school gemaakt heeft in de tegenwoordige reclame. Het parallelisme tus- schen de vrije en de gebonden schilderkunst be- hoeft op deze plaats historisch noch psychologisch een verklaring; moge een pe- riode van uiterst streng door- gevoerde specialisatie deze continuïteit al voor korten tijd verstoord hebben, thans is zij wederom duidelijk waar- neembaar. Ook Jan Roede heeft, en zooals blijkt uit zijn toepassing er van *bewust*, de- zen invloed ondergaan, al ver- meed hij alweer de lijn van dit principe geheel door te trek- ken. Dat in dezen, historisch gezien, de ontdekking der Aziatische kunst (de houtsneden van Hokusai) van invloed is geweest, kan hier slechts in zijdelings verband ter oriën- tatie aangestipt worden. Ik heb met opzet den vaktechni- schen en ook den kunsthisto- rischen achtergrond van het werk van Jan Roede met na- druk in dit opstel behandeld, niet om z'n werk belangrijker te doen schijnen dan het is, doch uitsluitend met het doel er nog eens op te wijzen hoe- zeer de problemen van den gebonden kunstenaar parallel loopen met die van den vrijen. Van de zijde der laatsten geeft men zich hiervan veelal nog tē weinig rekenschap. Men behoeft trouwens slechts het hier gereproduceerde werk te bezien om zich, vrij van alle loodzware theorie, te warmen aan het zoo be- wegelijke talent, dat zich in deze gebonden kunst een weg heeft gebaad. Men zie hoe de illustrator den gechargeerden majoor uit het verhaal van Shaw en de behaagzieke soirée-bezoekster tegenover elkaar ge- plaatst heeft, hoe hij een vorm gevonden heeft, die zich wel in de eerste plaats

volkomen bij Shaw aanpast doch die zich tevens een absoluut eigen stijl heeft verworven; hetzelfde geldt voor het omslag van mijn vijftig journalis- tieke dwaasheden, waar de ondeugende kleinkunst in de illustratie een welhaast onovertroffen uitdruk-

kingsvorm heeft gekregen. De beheerschte oplossing voor het omslag van het boek- je „Zakenman en Prijspoli- tiek” toont, dat Jan Roede ook een onderwerp dat zich oogenschijnlijk niet zoozeer voor illustratie leent, met evenveel kunde en fantasie aandurft; en de distinctie, die over dit werk gespreid ligt, waarborgt ons een dieperen ernst, dan men achter deze bewegelijke illustratieve kunst in de eer- ste plaats zou vermoeden. Scherpe, rake formulering, een nimmer kwetsende hu- mor, waaruit alle weekheid geweerd is en een soepel, ha- biel uitdrukkingsvermogen, daarvan geeft het groote zoo- wel als het kleine werk, dat men hier vertegenwoordigd ziet, het persoonlijke, en nooit verpersoonlijkte beeld. Het is ongetwijfeld waar, dat dit werk een nog sterkere in- filtratie van diepere humane waarden vraagt om tot de waarachtigheid te komen, die den arbeid van den kunstenaar in één beeld doet samenvatten. Grootere mogelijkheden, die in den humor als hoogste en laatste waarheid verscholen liggen, kunnen nog aan de oppervlakte gebracht worden: dit neemt niet weg, dat Jan Roede zijn talent als illustratief kunstenaar op overtuigende wijze heeft aangetoond. Dat voor hem – ook als schilder en als typografisch ont- werper – nog al deze mogelijkheden openstaan, kan thans gunstige verwach- tingen voor de toekomst wekken.

S. CARMIGGELT.

